

TULBURĂRI ANTISEMITE ÎN ORADEA ANULUI 1927

Gabriel MOISA

Cuvinte cheie: decembrie 1927, Oradea, antisemitism, Consiliu Comunal,

Mots Clefs: décembre 1927, Oradea, antisémitisme, Conseil Communal

În primul deceniu interbelic populația orașului Oradea a cunoscut o creștere constantă. Dacă în decembrie 1920 Oradea avea 68.081 locuitori, în 1927 populația sa număra 81.123 locuitori, iar în 1930 municipiul Oradea ajunsese să aibă 82.653 locuitori, rezultând deci un spor mediu anual de circa 1.450 persoane¹.

În noile condiții create de realizarea statului național unitar român, conform datelor furnizate de recensământul din 1930, numărul românilor ajunsese la acea dată la 22.945 (27,7%), un spor considerabil ținând seama de faptul că în 1918 acesta se cifra la abia 5.734 persoane², iar în decembrie 1920 la 8.441 persoane³. Cu toate acestea ponderea cea mai importantă a continuat s-o dețină populația maghiară – 42.200 de persoane (51%) în 1930. Numeroasă a fost în anii '20 și populația evreiască a orașului: 20.262 persoane înregistrate în 1927 și 14.640 (17,7%) în 1930. Scăderea ei aparent masivă în scurta perioadă dintre aceste două recensăminte ar putea părea nefirească dacă n-am ține seama de faptul că diferența, de circa 5.500 persoane, se regăsește, aproape cu exactitate, în diferența ce rezultă, în plus, din înregistrarea populației maghiare a orașului: 36.779 persoane în 1927 și 42.200 persoane în 1930⁴.

Oradea mai beneficia și de alte naționalități. Singurii care mai depășeau 1% din populația orașului, cu 910 persoane, erau germanii, urmați de țigani (595 persoane), ruteni și ucrainieni (410 persoane), ruși (317 persoane), cehi și slovaci (232 persoane) și alte naționalități (armeni, italieni, francezi, greci, sârbi, bulgari, turci, polonezi) – 404 persoane.

Fiecare din naționalitățile ce alcătuiau populația orașului și-a folosit nestingherită limba maternă. Pentru funcționarii publici există însă și obligativitatea cunoașterii limbii oficiale a statului. Autoritățile locale au venit în întâmpinarea acestui deziderat, organizând, încă din vara anului 1919, cursuri pentru învățarea limbii române⁵.

După confesiuni, conform datelor recensământului din 1927, ponderea locuitorilor orașului o dețineau protestanții – 21.079 (25,9%). Imediat după protestanți urma comunitatea mozaică, constituind aproape un sfert din populația orașului – 20.261 de persoane. Un rol important a deținut și comunitatea romano-catolică, cu 21,5% din

¹ *Istoria orașului Oradea*, Oradea, Editura Cogito, 1995, p. 356 (coord. L. Borcea, Gh. Gorun) (în continuare *Istoria...*)

² Gh. Tulbure, *Problema orașelor*, în *Familia*, nr. 1, 1929, p. 2-4

³ A. Horváth, *Ghidul orașului Oradea Mare*, Oradea Mare, 1923, p. 243

⁴ *Istoria...*, p. 356

⁵ P. Dejeu, *Așezămintele culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, Oradea, 1926, p.53

populația orașului, aceasta însemnând în 1927 – 17.462 persoane. Credincioșii ortodocși (13.914 persoane) constituiau în 1927 - 17,1 % din populația orașului. În sfârșit, o ultimă comunitate religioasă orădeană care conta din punct de vedere numeric era cea greco-catolică - 7.659 de persoane (9,4%). În anii '20 au început să apară în Oradea și primele comunități baptiste. Acestea numărau în 1930 nu mai puțin de 2.800 de membri.

După unire, viața politică bihoreană a cunoscut schimbări substanțiale, absolut necesare pentru a se încadra structurii administrative a României Mari. Sub aspect politic, încă de la începutul anilor 1920, majoritatea românilor bihoreni erau arondați celui mai important partid transilvănean, Partidul Național Român, în timp ce maghiarii au adoptat imediat după unire o atitudine politică circumscrisă pasivismului. După această perioadă, viața politică se va diversifica foarte mult odată cu ofensiva în Ardeal a partidelor din Vechiul Regat în timp ce maghiarii vor accepta treptat să se angreneze în treburile politice ale orașului și ale țării.

Dacă la sfârșitul celui de-al doilea deceniu al secolului trecut și începutul celui de-al treilea spectrul politic orădean și bihorean era destul de polarizat⁶, după aceasta lucrurile au luat o întorsătură interesantă pentru comunitatea românească. Penetrarea spectrului politic de către partidele din afara arcului carpatic a condus la apariția a numeroase organizații și grupări cu orientări politice diferite. Acest fapt a generat o molipsire a politicienilor locali cu politicianismul de dincolo de Carpați, ceea ce a condus la desolidarizarea și divizarea românilor bihoreni, afectând astfel cauza națională românească⁷. Cu toate acestea, cu câteva excepții: Partidul Național Român, Partidul Național Țărănesc și Partidul Maghiar, exceptând municipiul Oradea, organizațiile politice nou create, nu și-au putut constitui în Bihor o bază electorală serioasă.

Comunitatea maghiară din Oradea și Bihor a avut o caracteristică a vieții politice distinctă de cea a românilor. În primul rând trebuie precizat faptul că, locuitorii maghiari ai Oradei, secondați de cei evrei, nu s-au resemnat ușor cu noua situație. După o perioadă în care au refuzat să se implice în viața politică, recurgând la o atitudine politică pasivă, în anii '20 au trecut în ofensivă căutând să folosească avantajul demografic realizat în vechiul regim pentru a acapara structurile de putere locale prezentând Oradea ca un oraș maghiar, oferit nedrept României în urma Conferinței de Pace de la Paris⁸. În această decadă, comunitățile maghiară și evreiască din oraș și-au pus amprenta asupra vieții politice, îngreunând în consecință procesul de instaurare a structurilor administrative ale statului român.

Împotriva acestei stări de lucruri s-au ridicat unii politicieni români încercând să normalizeze raporturile dintre liderii politici români și cei maghiari. Între aceștia s-a detașat chiar Aurel Lazăr, cel care considera că pasivitatea arătată de liderii politici maghiari alterează bunele relații dintre români și maghiari. Nu de puține ori, Aurel Lazăr s-a adresat maghiarimii și evreimii orădene cerându-le să renunțe la pasivitate pentru a încerca să se integreze în noul stat⁹, asigurându-i că nu au de ce se teme pentru viitorul lor în România Mare.

După unire, cea mai puternică organizație politică locală a continuat să fie cea a Partidului Național Român, condusă de însăși Aurel Lazăr. Organul local de presă a fost la început *Tribuna*, apoi *Glasul Bihorului* și în cele din urmă *Dreptatea*. În 1926 Partidul Național Român a fuzionat cu Partidul Țărănesc ceea ce a condus la dezagregarea acestei structuri politice în plan local. O parte consistentă a fondat la începutul anului 1927 organizația Partidului Național Țărănesc, condusă de același Aurel Lazăr, dominând

⁶ L. Borcea, *Partidele politice din Oradea până la sfârșitul primului război mondial*, în *Familia*, nr. 12, 1994, p. 63-71

⁷ I. Zăinea, *Spectrul politic bihorean în primul deceniu al perioadei interbelice (1919-1930)*, în *Crisia*, XXVIII, 1998, p. 95 (în continuare I. Zăinea, *Spectrul...*)

⁸ *Ibidem*

⁹ *Nagyvárad*, nr. 37, 31 august 1920, p. 1

apoi ani buni viața politică locală. Altă formațiune politică locală importantă înființată la insistențele președintelui acesteia, Octavian Goga, încă din primele luni ale anului 1920 a fost cea a Partidului Poporului. Organizația s-a coagulat în jurul unor personalități locale marcante. Una dintre acestea a fost cea a lui Gheorghe Tulbure. El a plecat din Partidul Național Român, dând prin aceasta o grea lovitură organizației locale întrucât a dus cu el și oficiosul acesteia, *Tribuna*¹⁰.

Alt partid care a depus eforturi serioase pentru încheierea în anii '20 la Oradea a unei organizații locale a fost Partidul Național Liberal. O contribuție importantă la constituirea organizației județene Bihor a P.N.L. a avut-o, în 1921, Nicolae Zigre, care a fost și președintele acesteia între 1921-1924¹¹. Dealtfel, acesta a făcut parte în 1922 din guvernul Ion I. C. Brătianu, ca subsecretar de stat cu problemele minorităților în Ministerul de Interne¹². Spectrul politic orădean a beneficiat și de organizația Partidului Țărănesc, fondată în anul 1925 de către profesorul Andrei Crăciun. Baza electorală era formată din învățători și profesori, iar între membri de frunte se regăseau Victor Felea, Ioan Silaghi, Gheorghe Popescu – Ceica, Iuliu Kurutz etc.

Partidul Național Țărănesc, născut în 1926 prin fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național Român, a devenit una dintre cele mai consistente sub aspect politic în Oradea și Bihor. Moștenind baza electorală a Partidului Național Român noua formațiune a demonstrat că avea rădăcinile bine înfipte în realitățile românești și mai ales transilvănene. Președinte al organizației național-țărăniste din Oradea și Bihor a fost, în mod firesc, între 1926-1930, Aurel Lazăr, care condusese până în 1926 organizația a Partidului Național Român. Din 1930, președinte al organizației Oradea a Partidului național țărănesc a devenit avocatul Gheorghe Crișan¹³, personalitate locală cunoscută încă din anii 1918-1919.

Oradea a numărat în spectrul politic al deceniului trei al secolului trecut și organizații politice de stânga și de extremă stânga. Din prima categorie a făcut parte organizația Partidului Social Democrat din Oradea, o grupare a muncitorilor sindicalizați. În fruntea organizației s-a aflat Emil Bösörményi, iar din conducere mai făceau parte Lajos Jordaky, Stefan Raffay, Francisc Újhelyi, I. Hubschenberger, Ludovic Lenkey etc. Din cea de-a doua categorie a făcut parte Blocul Muncitoresc, organizație comunistă cu activitate legală și după 1924, anul intrării Partidului Comunist Român în ilegalitate. În fruntea acestuia se afla avocatul Eugen Rozvan, iar printre lideri se numărau Alexandru Szenkovits, Alexandru Ullman, Eugen Kovacs, Nicolae Gyarmati, Francisc David, Artmin Reder etc¹⁴.

În Oradea anilor '20 au activat și partide organizate pe criterii etnice. Cel mai important a fost Partidul Maghiar. Până în 1922 maghiarii din Oradea și Bihor n-au luat parte la viața politică fiind adepții pasivismului. Organizația locală a Partidului Maghiar s-a înființat în 1925, fiind condusă de avocatul Kocsán János¹⁵, urmat, din 1929, de avocatul Soós István. Chiar și după intrarea în viața politică a Partidului Maghiar au fost destui lideri locali care au insistat pentru pasivism. Pe această temă s-a iscat în anii crizei economice o dispută serioasă finalizată cu victoria aripilor moderate, adeptă a unei atitudini mai maleabile în raport cu statul și cu autoritățile românești¹⁶.

Imediat după Marea Unire, în Oradea a luat ființă la începutul anului 1919 Mișcarea Sionistă, la început ceva mai timidă dar după un timp din ce în ce mai dezinvoltă¹⁷. Denumirea exactă a mișcării era *A Nagyvarady Chevrót Jisuv Erec Jiszráel Palesztinai*

¹⁰ I. Zainea, *Spectrul...*, p. 93

¹¹ *Ibidem*, p. 204

¹² S. Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi, 1859, până în zilele noastre*, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 88

¹³ *Steagul Nostru*, nr. 24, 26 ianuarie, 1930, p. 1

¹⁴ *Ibidem*, p. 93-94

¹⁵ *Nagyvárad*, 26 ianuarie 1926,, p. 1

¹⁶ I. Zainea, *Spectrul...*, p. 93

¹⁷ Schön Dezsó. *A Tegnep Városa: A Nagyváradí Zsidóság Emlékkönyve*, Tel-Aviv: Kiadta a Nagyváradról Elszármazottak Egyesülete Izráelben, 1981, p. 103

*Telepitö*¹⁸. Sufletul mișcării a fost Simion Fuchs, fiul ultimului rabin al Oradei și fratele rabinului în funcție, Fuchs Beniamin, cel care sprijinea decisiv activitatea mișcării. Pentru o perioadă aceasta a avut și un organ de presă propriu intitulat *Jövendö*, primul număr apărând în martie 1919.

În problema națională mișcarea a avut încă din primele luni ale existenței sale o poziție similară partidelor maghiare. Ea milita pentru păstrarea integrității Ungariei mari. În cazul Oradei aceasta considera absolut necesar ca granița stabilită prin Conferința de Pace de la Paris să lase orașul pe partea maghiară. Poziția a fost puternic susținută și de rabinul Oradei, Fuchs Beniamin, la Conferința mondială a evreilor, în problema sionismului, ținută în anul 1919 la Zürich¹⁹.

În Oradea a existat și o secție locală a Partidului Evreiesc. Aceasta a fost înființată în anul 1923, avându-i ca președinți pe I. Mittelman și pe avocatul Bárdos Imre, iar ca secretar general pe medicul Klein Ernő²⁰. Ca orientare politică generală, Partidul Evreiesc a secondat Partidul Maghiar, având totuși o atitudine mai realistă și mai pragmatică²¹, cu atât mai mult cu cât, adoptând o atitudine conjuncturală, ambele partide ale minorităților erau conștiente de faptul că opțiunea lor politică putea înclina balanța în favoarea unuia sau altuia din partide.

La fel ca peste tot în România, în Oradea anilor '20 au luat ființă și organizații locale de extremă dreapta. Între acestea amintim Liga antisemită, din conducerea căreia făceau parte profesorul beiușean Ioan Bușița, Petru Popa, Mihai Gherlan, Coriolan Maniu, Gavril Bardoș. Unul dintre membrii acestei organizații, profesorul orădean Petru Fodor, a înființat organizația locală a Ligi Apărării Naționale Creștine, conduse la nivel central de A.C. Cuza²².

În Oradea și Bihor au existat în această perioadă chiar și publicații care aveau serioase accente antisemite. Una dintre acestea era *Acțiunea românească*, care apărea la Valea lui Mihai, avându-l ca director pe avocatul Liviu Mihali, iar redactor pe Dimitrie Bob. Ziarul aborda diverse probleme economice, comerciale și juridice de interes local tratate de cele mai multe ori de pe poziții antisemite.

În ciuda existenței unor organizații extremiste, Oradea nu a cunoscut decât arareori situații care să demonstreze intoleranța locuitorilor. Un astfel de eveniment a avut loc în zilele de 4-6 decembrie 1927 cu ocazia desfășurării Congresului Național Studențesc, când au fost devastate mai multe magazine și locuințe evreiești. Incidentele au fost amplu reflectate în presa vremii²³, având chiar un ecou internațional nefavorabil²⁴.

Despre ceea ce s-a întâmplat în orașul de pe Crișul Repede cu această ocazie aflăm atât din *Monitorul Comunal* cât și din presa vremii. În zilele de 4-6 decembrie 1927 s-au desfășurat la Oradea, în sala mare a teatrului și cu aprobarea Consiliului de Miniștri al României²⁵, lucrările unui Congres Național Studențesc. Majoritatea celor prezenți la Oradea erau membrii ai Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România²⁶. Conform informațiilor din presa vremii, în oraș au fost prezenți aproape 5000 de studenți reprezentând toate centrele universitare din România. Numărul mare de participanți îl face pe consilierul comunal Eugen Rozvan, membru al Partidului Comunist din România aflat în ilegalitate, să susțină în cadrul ședinței Consiliului Comunal Oradea din 19 decembrie 1927 că: „... pentru dezbaterea chestiunilor studențești nu era nevoie de 5000 de studenți. Se poate

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Ibidem*, p. 104

²⁰ *Bihorul strajă la hotare*, Oradea, 1933, p. 145-146

²¹ I. Zainea, *Spectrul...*, p. 93

²² *Ibidem*, p. 94

²³ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 1, 1927, an I, nr. 2, 1927, an I, nr. 3, 1927; *Dreptatea poporului*, an III, nr. 37, 1928, etc.

²⁴ A. Călinescu, *Memorii*, București, Editura Humanitas, p. 76

²⁵ *Monitorul Comunal*, an I, nr. 6-7, 1927, p. 5

²⁶ *Ibidem*, p. 8

prevedea de aici că se pregătește ceva..."²⁷. La rândul său, consilierul comunal Schwartz se întreba „... care a fost motivul pentru care s-a admis ținerea congresului a celor 5000 de studenți în teatrul orădean, care are o capacitate de maximum 1000 de locuri și astfel 4000 de studenți trebuiau să stea acasă?”²⁸. Cu această ocazie s-a aflat că Primăria orădeană se implicase serios în organizarea acțiunii. Cazarea studenților din diversele centre universitare s-a făcut, în urma solicitărilor venite dinspre administrația locală, individual pe la diferiți locuitori ai orașului

Totul a început într-o atmosferă foarte calmă și normală, „în sala teatrului s-au discutat felurite și interesante chestiuni în legătură cu nevoile studențimii”²⁹. În ziua de 4 decembrie 1927, lucrările congresului s-au desfășurat într-o atmosferă constructivă. Lucrurile s-au derulat în același mod și în ziua următoare până spre seară. Atunci, după terminarea întâlnirii din sala mare a teatrului orădean, studenții au ieșit și au mai stăruit în discuții pe platoul din fața instituției și a Hotelului Astoria, aflat peste drum de teatru. Acesta este momentul în care „studenții au fost ațâțați, o piatră a căzut în mijlocul studenților care jucau hora.... Ea a căzut de la ultimul etaj de la Astoria, aruncată de evreul Keller”³⁰. După această provocare studenții au reacționat vehement întrucât „conform unui obicei introdus în viața studențească de după războiu s-au răzbunat și răzbunându-se studenții au spart totul și au snopit în bătaie câțiva cetățeni evrei”³¹. Însuși studenții au afirmat că pe lângă incidentul relatat mai sus au fost „provocați, insultați și chiar loviți de comuniștii evrei”³².

Acesta a fost momentul în care s-au declanșat violențele îndreptate împotriva evreilor orădeni, aceștia din urmă manifestând, în opinia presei locale a vremii, o atitudine sfidătoare la adresa studenților încă din prima zi a congresului studențesc. Nicolae Cristofir, directorul săptămânalului *Frontiera de Vest*, care a relatat cel mai complet cele întâmplate în Oradea, sublinia: „Cu această ocazie s-au întâmplat însă lucruri reprobabile și absolut regretabile. În cap de iarnă și în miez de noapte pietre și ciomege au fost zburătorite în geamurile grele ale cafenelelor și prăvăliilor luxoase, au prefăcut în țandări ferestrele domiciliilor particulare. În acest timp Oradea a trăit zile de nemaipomenită panică”³³. Despre acele zile ne vorbește și consilierul comunal George Bota, alt martor ocular al celor întâmplate. El susține că: „au fost 5000 de studenți, iar la devastare au luat să zicem parte 300 la care s-au alăturat toate haimanalele mahalalelor. I-am văzut pe cei care au devastat, dar mai ales i-am auzit cum strigau și o mărturisesc cu conștiința împăcată că se striga mult și în ungurește. Ceea ce dovedește că devastatorii erau nu numai studenți și nu numai români. Furia era însă foarte mare căci ea a fost ațâțată în mod continuu de cei care aveau interesul să o facă. Studenții aveau bastoane, dar am văzut haimanale cu ciocane și cu ciomege în mână. Hai să nu le zicem că ar fi fost comuniști; în orice caz ei nu erau studenți”³⁴.

Autoritățile orașului Oradea și ale județului s-au aflat desigur în mijlocul evenimentelor în frunte cu prefectul Emil Lobonțiu care „cu mult tact a căutat să liniștească spiritele așa de agitate”³⁵ în timp ce prefectul de poliție Bunescu „s-a comportat eroic. Cu trupul său a acoperit câțiva cetățeni evrei, alegându-se cu câteva lovituri de pumni și bastoane și pe care i-a scăpat cu siguranță de la moarte sigură. De asemenea, conducătorii siguranței D-nii Generali Guși, Maimuca și Radovici au supravegheat cu multă abilitate mișcările, dând note la timp pentru prevenirea altor dezordini. Armata, de asemenea, a fost la înălțime. D-nii Colonel Bădescu și Maior Caragea au apărut cu trupurile lor mulțimea de cetățeni

²⁷ *Ibidem*, p. 4

²⁸ *Ibidem*, p. 2

²⁹ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 1, 1927, p. 1

³⁰ *Monitorul Comunal*, an I, nr. 6-7, 1927, p. 3

³¹ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 1, 1927, p. 1

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*

³⁴ *Monitorul Comunal*, an I, nr. 6-7, 1927, p. 3

³⁵ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 1, 1927, p. 3

evrei scăpându-i din mâinile studenților”³⁶.

Violențele au început în seara zilei de 5 decembrie 1927 și au continuat până în după amiaza zilei următoare când autoritățile locale și armata i-au potolit pe turbulenți. Liderii studenților care au devastat sinagogile, locuințele și prăvăliile evreiești au fost reținuți. S-a realizat o estimare a pagubelor. Ele s-au făcut de către o comisie condusă de însuși ministrul cultelor și artelor, Alexandru Lapedatu³⁷. Suma s-a ridicat la circa 7.000.000 lei. În urma discuțiilor avute cu liderii comunității evreiești orădene s-a luat decizia ca stricăciunile să fie plătite de către statul român³⁸. Capii evreimii orădene nu au fost satisfăcuți de cuantumul despăgubirilor și, prin vocea unuia dintre aceștia, consilierul comunal Schwartz, au cerut nici mai mult nici mai puțin decât 100.000.000 lei despăgubiri. Evident că cererea era exagerată și la 16 decembrie 1927, în ciuda nemulțumirilor evreilor, susținuți de liderii comunității maghiare din oraș, ministrul Lapedatu anunța avansarea sumei de 2.000.000.000 lei, urmând ca restul sumei să fie atribuită din bugetul anului 1928³⁹.

Evenimentele nu au rămas fără urmări. Primul care a plătit a fost prefectul poliției, Bunescu, cu toate că s-a implicat serios în aplanarea conflictului. În ordinul de destituire venit de la București acesta a fost acuzat de faptul că nu a fost capabil să prevină incidentele de la Oradea⁴⁰. La 17 decembrie 1927 Bunescu a fost înlocuit cu fostul prefect al poliției din Satu Mare, Traian Puticiu. În aceeași zi, primarul Gelu Egry a convocat o ședință extraordinară a Consiliului Comunal pentru data de 19 decembrie 1927. Comunicatul edilului șef al orașului Oradea sublinia faptul că „*La Consiliu se așteaptă ciocniri între majoritatea moderată și extrema dreaptă ultranaționalistă*”⁴¹.

Pe 19 decembrie 1927 s-a desfășurat ședința extraordinară a Consiliului Comunal. Au fost prezenți 37 din cei 50 de consilieri, întrunindu-se astfel majoritatea absolută pentru a se putea declara deschisă ședința. Au avut loc discuții aprinse între reprezentanții comunității evreiești din Oradea, susținuți de cei maghiari, și românii din consiliu. Invariabil, consilierii evrei și maghiari au criticat dur guvernul de la București pentru că a aprobat ținerea acestui congres la Oradea, într-un oraș de graniță care, susțineau aceștia, sunt mari grupuri de naționalități conlocuitoare. Primarul Gelu Egry a fost atacat și el pentru că nu a luat măsurile necesare de siguranță întrucât „*încartiruirea studenților s-a făcut în mod forțat*”⁴², cele 5000 de persoane prezente în Oradea pe timpul congresului fiind, în opinia reprezentanților comunităților evreiești și maghiare, prea mulți pentru un simplu congres. Atât consilierul Bardoș, vorbitor în numele Uniunii Naționale a Evreilor, cât mai ales Schwartz, care a luat cuvântul în numele comercianților și industriașilor evrei, au propus acordarea unui vot de neîncredere primarului și delegației permanente. O poziție similară a avut și consilierul Ioan Kocsan, reprezentant al Partidului Maghiar. Acesta a „*protestat împotriva insinuărilor că, fie minoritatea ungară, fie minoritatea evreiască au provocat cele întâmplare*”⁴³ raliindu-se astfel consilierului comunist Eugen Rozvan care a atras atenția asupra faptului că nu muncitorii s-au făcut vinovați de cele întâmplare, așa cum susținea secretarul Primăriei Oradea, Ioan Voștinar. Restul consilierilor care au luat cuvântul au avut poziții moderate ferindu-se să se manifeste tranșant într-o chestiune atât de sensibilă.

Consilierii români: George Bota, Dragomir, Aurel Lazăr, Anastase Mavrodin sau protopopul Maior, au atras atenția asupra exagerărilor voite ale unor consilieri evrei și unguri subliniind că în bună măsură alții au fost vinovați de cele întâmplare la Oradea, nu

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Ibidem*

³⁸ *Ibidem*

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 2, 1927, p. 3

⁴¹ *Ibidem*

⁴² *Monitorul Comunal*, an I, nr. 6-7, 1927, p. 2

⁴³ *Ibidem*, p. 3

studentii. Totuși se accepta evidența care arăta că circa 2-300 de studenți au participat la tulburări dar, în același timp, consilierii, mulți dintre ei martori oculari, spuneau că marea majoritate a celor turbulenți nu erau studenți și vorbeau cu precădere limba maghiară. Era lansat un apel evreilor și maghiarilor orădeni pentru a renunța la a mai face caz de cele întâmplate întrucât nu erau nici pe departe de amploarea celor provocate de maghiari și evrei în oraș în 1877, 1893 și 1918 cu ocazia a trei momente semnificative a istoriei acestora. În fine, se sugera presei maghiare și evreiești din Oradea că nu este cazul a se face vâlvă prin exagerarea evenimentelor deoarece se dădea „apă la moară dușmanilor țării”⁴⁴.

Ecourile evenimentelor din 4-6 decembrie 1927 au stăruit multă vreme în paginile presei locale. Publicistul orădean Sever Delacerna se întreba într-un număr din *Frontiera de Vest* dacă au fost descoperiți adevărații vinovați pentru cele întâmplate în Oradea: „Oare au fost dovediți adevărații vinovați? S-au stabilit precis răspunderile?”⁴⁵, tot el ajungând la concluzia că „este exclus ca fără nici un motiv serios, fără nici o ațâțare, ci numai din propriul imbold, acea armată de studenți cu suflete mari și înzestrate numai cu suflete curate, să se manifeste într-un asemenea fel. A fost la mijloc o cangrenă care a infectat și a otrăvit sufletele neamului românesc. Au fost provocările dușmanilor ce ne pândesc în orice moment și care au atins apogeul. Românul din fire e blajin, ospitalier, prietenos, rabdă, vede și tace dar când i-a atins cuțitul la os știe să răspundă dușmanului. Fie-ne iertat că dăm cărțile pe față (...), căci se cade ca din partea cetățenilor minoritari ai Oradiei, când s-a auzit despre ținerea congresului general studentesc că se exprime: ce vor căuta studenții români la Oradea care este un oraș evreesc și unguresc”⁴⁶. Pentru Sever Delacerna, principalii vinovați de cele întâmplate la Oradea au fost cei care au invitat la devastări, căci „...până nu faci foc nu iese fum!. Și aceștia nu pot fi decât evreii comuniști sprijiniți de maghiari”⁴⁷.

În coloanele aceleiași gazete orădene, *Frontiera de Vest*, apare un articol extrem de acid, referitor la ceea ce s-a întâmplat. Autorul materialului intitulat: „Ce caută anchetatorii externi în țara noastră”⁴⁸, semnat cu pseudonimul Nicris, critică atitudinea guvernului român care a permis unor străini să vină să ancheteze cele întâmplate la Oradea, la cererea comunităților maghiare și evreiești de aici. Nicris nu era în principiu împotriva unor astfel de practici dar, spunea el „nici a se permite unor samsari ai ideii monitoriste, unor politicieni de mâna a zecea, care dincolo de granițe nu înseamnă nimic, unor ziariști plini de pistrii (...) să facă anchete în țara noastră ori de câte ori mușcă un purice pe cineva. Cazul proaspăt al unor gazetari din țara vecină (Ungaria n.n.) este edificator. Cu ocazia congresului studentesc s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat. După câteva zile s-au prezentat autorităților noastre câțiva gazetari trimiși speciali ai câtorva cotidiane maghiare, (...) aceste lichele, aceste haimanale ce s-au bucurat la noi de multă cinste și omenie, întorși acasă s-au apucat să comunice celor din țara lor, cele mai grozave, imaginare fapte: măcel, morți, răniți, revoluție și cele mai triviale insulte n-au lipsit din coloanele presei din Budapesta”⁴⁹.

La începutul lunii februarie 1928 era publicat un album cuprinzând fotografii reprezentând consecințele evenimentelor din 4-6 decembrie 1927. După cum aflăm din săptămânalul orădean *Dreptatea poporului* albumul era opera comunității evreiești din Oradea întrucât pe copertă se aflau însemnele rituale ale acestei comunități. El conținea 7 fotografii făcute în interiorul sinagogilor devastate. O fotografie lăsa o impresie deosebită privitorului. Era vorba despre una în care era suprapusă imaginea unor cărți de cult distruse

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 2, 1927, p. 3

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 3, 1927, p. 2

⁴⁹ *Ibidem*

și a unui rabin cu hainele sfâșiate de studenți, potrivit autorului articolului⁵⁰.

Prin „grija” presei controlate de comunitățile maghiară și evreiască din Oradea și a ziariștilor din Ungaria care au prezentat cele întâmplate aici, în diverse ziare europene au ajuns informații denaturate grosolan, amplificând consecințele evenimentelor. Astfel, unele ziare din Ungaria îi numeau pe români barbari și necivilizați susținându-se, contrar realității, că ziariștii din Ungaria au fost împiedicați să intre în Oradea în cele trei zile ale congresului studentesc și chiar și în zilele următoare. Același Sever Delacerna sublinia lipsa de onestitate a celor care susțineau acest punct de vedere, atrăgând atenția asupra faptului că „*sute de pachete de ziare ungare cum sunt cotidienele: Magyar Hirlap, Esti Kurir, revista Panorama, redactate de hiene ca alde Rossay Karoly, redactor la Esti Kurir, care în calitate de parlamentar maghiar, printr-o interpelare, a asemuit dezordinile din Oradea cu masacrele contra armenilor și cu bolșevismul ungar de la 1919, cerând guvernului român să protesteze la Geneva*”⁵¹. Ecuri ale evenimentelor de la Oradea au avut loc și în alte țări europene utilizând aceleași canale de informare maghiare. Este vorba de o serie de ziare din Italia dar mai ales din Anglia, acestea din urmă din trustul de presă „*patronat de punga lui Rothermere*”⁵².

O dată cu trecerea vremii ecurile evenimentelor de la Oradea s-au stins, atât în presa românească cât și în ce internațională. Totuși, imaginea României peste hotare a avut de suferit. Însuși Armand Călinescu va recunoaște mai târziu în memoriile sale că „*faptele au avut o repercusiune dureroasă în străinătate*”⁵³. România se afla în plin proces al optanților cu Ungaria și momentul Oradea 1927 a fost din plin utilizat de propaganda maghiară împotriva României în contextul acestui proces și în general de politica revizionistă a statului vecin.

În privința celor vinovați de devastările produse, aceștia au fost identificați și deferiți justiției astfel încât „*guvernul țării a dat cea mai amplă satisfacție celor ce au îndurat pagube materiale și morale cu prilejul regretabilelor incidente și devastări petrecute la Oradea în timpul congresului studentesc*”⁵⁴. Era vorba în special despre evrei, întrucât ei au fost cu predilecție ținta atacurilor. Asta pe lângă satisfacția morală dată acestora prin trimiterea la închisoare a capilor tulburărilor din Oradea.

⁵⁰ *Dreptatea poporului*, an 3, nr. 37, 1928, p. 1

⁵¹ *Frontiera de Vest*, an I, nr. 2, 1927, p. 1

⁵² *Idem*, an I, nr. 3, 1927, p. 3

⁵³ A. Călinescu, *Memorii*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 76; *Dreptatea poporului*, an 3, nr. 37, 1928, p. 2

DES TROUBLES ANTISÉMITES À ORADEA PENDANT L'ÉTÉ DE L'ANÉE 1927

Résumé

En Décembre 1927 ont eu lieu a Oradea des événements qui n'étaient pas de tout spécifiques à la communauté de la viile d'Oradea d'entre les deux guerres mondiales. Il s'agit de la manifestation des étudiants qui ont participé au Congrès National des Étudiants à Oardea, entre 4-6 Décembre 1927. Ces jours-la, de graves agitations ont eu lieu á Oradea, des agitations qui ont pris fin l'après-midi de la journee de 6 Décembre 1927 grâce á l'intervention des autorités et de l'armée.

De la recherche du material documentaire il résulte qu'aux provocations de la communauté juive de la ville, soutenue par la communauté hongroise, les étudiants participants au Congrès ont commencé des actions, surtout contre les Juifs. Les magasins des Juifs été brisés, leur logements dévastés et les Juifs ont été attaques sur la rue a la suite des provocations mentionées.

Des affirmation de témoins oculaires et des discussions du Conseil Communal, il résulte que ces provocations résidaient en injures adressées aus étudiants.

Les événements ont eu un écho très grand dans le pays l'étranger.